

Автор Милка Политова,
съдия, Софийски районен съд, Брачна колегия



ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ В ГРАЖДАНСКОТО СЪДОПРОИЗВОДСТВО ПО ПРИЛОЖЕНИЕТО НА ЗАКОНА ЗА ЗАЩИТА СРЕЩУ ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ (ЗЗДН)*

Характер на производството. Приложение и трудности, свързани с него. Необходими мерки

* Материалът е изготвен по поръчка на Института „Отворено общество“ – София по проекта „Гражданско наблюдение в съдилищата по гела, свързани с домашното насилие“.

Приемането на Закона за защита срещу домашното насилие е индикация за прогължаващото хармонизиране на българското право с правото на развитите държави и общностното Европейско право по защита на правата на човека. Съдебната практика по приложението на закона не е богата, тъй като той е сравнително нов, но резултатите са обнадеждаващи, а ефектът – многопосочен: за жертвите на

домашно насилие, за агресорите и за обществото като цяло. Преди да се анализира тази практика и да се посочат изведените от нея проблеми и възможностите за тяхното разрешаване, трябва да се изясни характерът на съдебното производство по приложението на закона.

Наказателният процес, гражданският процес, административният процес и конституционният процес



са отделни клонове на правото. С оглед на някои идеи за криминализиране на понятието „домашно насилие“ трябва да се отбележи, че производството по ЗЗДН

няма елементи от наказателния процес

и дори коренно се различава от него. Съдебната му фаза се предхожда от досъдебна. Осъществяването им изисква повече време. Наказателният процес започва служебно по искане на прокурора. Не всички прояви на домашно насилие са престъпления по смисъла на Наказателния кодекс. Ако се криминализира понятието „домашно насилие“, ЗЗДН ще бъде оставен без приложение и посегателството „домашно насилие“ ще се санкционира само по реда на Наказателно-процесуалния кодекс (НПК) с обективно обусловената му относителна бавност. Няма пречка жертвата на насилие да получи защита както по ЗЗДН, така и да бъде потърсена наказателна отговорност от извършителя при осъществен състав на престъплението. Производството по ЗЗДН има специфична цел – стопиране на домашното насилие, в т.ч. предо-

твратяване на престъпления, свързани с него, чрез мерки за защита с изключителна бързина и ефективност. Производството по ЗЗДН няма допирни точки с административния процес, свързан с държавноправно административно правоотношение, а още по-малко с конституционния процес.

Гражданският процес осъществява защита – санкция с цел възстановяване на законосъобразното развитие на гражданското правоотношение. Разнообразието на гражданските права налага защитните способности на гражданския процес да се приспособяват към особеностите на правните режими на защитаваните права. Гражданският процес зависи от материалното право и обратно (цит. „Българско гражданско процесуално право“, проф. д-р Ж. Сталев).

Производството по ЗЗДН се развива с всички елементи на гражданския процес

в частта му на исков процес (гражданско правораздаване). Касае накърнени граждански права, не въз-



никва служебно, а чрез искане за защита. Спорно е, двустранно е и при него са в сила принципите за състезателност и диспозитивно начало – защитата на лицето зависи от неговата воля. Идеята за игнориране на препращащата към Гражданско-процесуалния кодекс (ГПК) норма на параграф 1 от Заключителните разпоредби на ЗЗДН би оставила същия без приложение, тъй като в производството се стига до оттегляне на иска, поправка на очевидна фактическа грешка в решението или допълването му, присъединяване и разделяне на искове и какво ли още не по процедурата на ГПК. Недвусмислено се налага изводът, че производството по ЗЗДН е особено искво гражданско съдопроизводство.

Такава изключителна бързина

не реализира нито едно друго гражданско съдопроизводство. Своевременната намеса и съдействие, предвидена в закона, е гаранция за успеха и позитивния ефект от него. За да се изведат проблемите и начините за разрешаването им, трябва да се проследи механизмът на приложението на закона.

В деня на постъпването на молбата съгласно чл. 18 от ЗЗДН при наличие на пряка и непосредствена последваща опасност за живота и здравето на пострадалото лице се издава заповед за незабавна защита (ЗНЗ). Тази норма е предвидена с цел предотвратяване на евентуални неблагоприятни последици и разделяне на страните. Затова молбата без доказателства и без становище на ответната страна е достатъчна за издаването на заповедта. Същата е временна и е в сила до постановяване на окончателния съдебен акт (заповед или отказ) след провеждането на състезателно производство. Още в деня на издаване на ЗНЗ или ако няма условия за такава в деня на депозиране на молбата в съда, делото се насрочва за след 20–30 дни. С цел въздействие върху страните решението се обявява в открито заседание.

Описаното се осъществява, ако молбата е допустима и не страда от недостатъци. Съгласно сега действащия ГПК и чл. 129 и чл. 130 от новия ГПК (в сила от 01.03.2008 г.) съдът прави проверка на исквата молба, както и такава за допустимостта на иска. Ако го счита за недопустим, молбата се връща и делото се прекратява. Ако е допустим, но молбата страда от недостатъци, които пречат за развитие на производството, съдът дава указания и срок за отстраняването им. Това забавя процедурата, но е неизбежно.

Твърде често молбите страдат от недостатъци.

Не рядко в тях се твърди насилие по принцип, без да се сочат обстоятелствата и времето на настъпването му. Често се оттеглят молби. Това показва, че пострадалите от домашно насилие все още нямат достатъчно смелост, доверие в съдебната инсти-



туция и опора в обществото, или са заплашени, или отново са се доверили на насилника. При такава ситуация следва прекратяване на делото.

Популяризирането на закона и превантивната работа с жертвите на насилие са от особена важност. На този етап нормата на чл. 6 от закона на практика е статична. Следва да се предприемат ефективно мерките, предвидени в нея.

Нормално започнатата процедура по ЗЗДН приключва бързо.

Заповедите за незабавна защита

се издават за няколко часа и предвиденият в чл. 18, ал. 1 от закона 24-часов срок е удачен с оглед толеранс и възможност за постановяването и техническото им изготвяне. С издаването на окончателната заповед или отказ се приключва действието на ЗНЗ, като постановеният съдебен акт подлежи на незабавно и предварително изпълнение, независимо от процедурата по обжалването му. Не във всички случаи, а само в посочените в закона се започва с временната заповед. Досежно в декларацията по чл. 9, ал. 3 от ЗЗДН е предвидено, че при липсата на други доказателства само въз основа на нея съдът издава заповед за защита (чл. 13, ал. 3). Това е в несъмнена полза на пострадалите от насилие.

В практиката по приложението на ЗЗДН се появиха някои специфични проблеми във връзка с

използването му не по предназначение.

Това не следва да се допуска, независимо дали се прави добросъвестно или не. В чл. 3 от новия ГПК е предвидено, че участващите в съдебните производства лица и техните представители под страх от наказателна отговорност за вреди са длъжни да упражняват предоставените им процесуални права добросъвестно и съобразно добрите нрави. По визирания по-горе проблем могат да се посочат две основни явления. Първото е предявяване на искане за заповед за защита, в т.ч. и за ЗНЗ, с цел „отстраняване“ на ответника от съвместно обитаваното с ищеца жилище, което е и семейно по смисъла на чл. 107 от Семейния кодекс (СК), за ползването на което е налице спор във вече образуван или предстоящ бракоразводен процес. Такива случаи не остават незабелязани от магистратите и те не могат да станат пречка за прилагането на закона. Не е трудно за съдиите, работещи по материята за приложението на семейното право – разводи, спорове за родителски права и други, в хода на производството да преценят дали действително молителят е жертва на домашно насилие, или се стреми да използва закона не по предназначение.

Второто по-сериозното явление е свързано с интерпретацията на чл. 2 от ЗЗДН. Тази норма не съвсем успешно дефинира понятието „домашно насилие“, което е причина и за противоречивата съдебна практика в това отношение. Не е възможно законът да изброи изчерпателно всички прояви на домашно насилие, но ако нормата се разшири, прилаганият го може да ги предположи. Освен невъзможно, такова изброяване не е необходимо, защото нещо непосочено може да стане причина „буквата на закона“ да попречи за реализирането на „духа на закона“, а последният е с приоритет. Все пак би могло да се отбележи, че домашното насилие е не само физическо, психическо и сексуално, а също така

може да е емоционално, духовно и икономическо

(справка – уебсайт на Департамента на правосъдието на САЩ). За физическо насилие се смята всеки акт на насилие от начален физически контакт до убийство чрез използване на физическа сила с очакван резултат против волята на жертвата. Освен обичайните форми физическо насилие е и ограничаването на достъп до медицинска помощ и принуждаване към употреба на алкохол и наркотици. Към сексуалното насилие са посочени опитът или осъществяването на насилствен сексуален контакт с жертвата против волята ѝ или без тя да осъзнава (дете, поставено под запрещение лице), атакуване сексуални части на тялото ѝ. Емоционалното насилие може да се обективира в понижаване на самочувствието и самоуважението на жертвата, предизвикване на страх чрез заплахи за посегател-

ство върху нея, близките ѝ или домашни любимци, обиди, унизяване, контролиране, изолация. Икономическото насилие може да се упражни чрез контрол върху средствата на жертвата, поставянето ѝ под пряка финансова зависимост, създаване на пречки за обучение или работа. За психологическо насилие се смята умишлено безпокоене и подценяване, подигравки, заплашване, принуда. Духовното насилие е използването на религията или вярата на жертвата за манипулирането ѝ, подигравка с вярата, затрудняване да я използва. Този вид насилие е особено опасно с оглед възпитанието в семейството до степен на убеждения,

